

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Příloha komplexní úlohy

Národní pedagogický institut České republiky
Projekt Modernizace odborného vzdělávání (MOV)
Senovážné nám. 872/25, 110 00 Praha 1
www.projektmov.cz

Integrovaná střední škola - Centrum odborné přípravy
a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky
Valašské Meziříčí

Chci být jazykovědcem

Únor 2019

Natálie Lyčková
M3B

Obsah

1. Základní jazykovědná terminologie

- 1.1. Co je jazykověda
- 1.2. kdo je jazykovědec
- 1.3. Co je bohemistika
- 1.4. Kdo je bohemista

2. Vývoj jazykovědné literatury

- 2.1. do konce 18. století
- 2.2. v 19. století
- 2.3. ve 20. století
- 2.4. v současnosti

3. Slovníkové heslo

- 3.1. Typy slovníků
- 3.2. Charakteristika slovníku
- 3.3. Rozbor slovníkového hesla

4. Encyklopedické heslo

- 4.1. Druhy encyklopedií
- 4.2. Charakteristika encyklopedie
- 4.3. Rozbor encyklopedického hesla

5. Použitá literatura a zdroje

1. Základní jazykovědná terminologie

1.1. Co je jazykověda

Jazykověda je společenská věda, která se zabývá zkoumáním a popisem jazyka a jeho užívání. Zkoumá strukturu jazyka a jeho fungování z mnoha hledisek. Každé sdělení se totiž skládá z vět, věta ze slov a slovo z dalších částí, z nichž nejmenší je hláska. Těmto částem říkáme jazykové roviny.

1.2. kdo je jazykovědec

Jazykovědec studuje každou z těchto jazykových rovin, a to v rámci jazykovědných disciplín. Jazykové disciplíny jsou například hláskosloví, tvarosloví, lexikologie (nauka o slovní zásobě), etymologie (studuje původ slov), frazeologie (zaměřuje se na ustálená slovní spojení), slovo tvorba (studuje způsoby tvoření slov), skladba (syntax), která s tvaroslovím tvoří mluvnici. Rovinou textu se zabývá nauka o textu (lingvistika) a nauka o slohu (stylistika). Jazykovědec se dále zabývá výzkumem jazyků, analyzuje původ, strukturu a vývoj jednotlivých jazyků, popisuje živé a mrtvé jazyky, studuje nářečí a jejich zapisování, připravuje dokumentaci potřebnou ke studiu jazyků, popř. učí v jazykových kurzech.

1.3. Co je bohemistika

Bohemistika se věnuje specifickým zákonitostem češtiny. Je to vědní obor, který se zabývá českým jazykem a literaturou. Tento obor vznikl ve 14. století, kdy se poprvé objevily odborné práce zabývající se českým jazykem.

1.4. Kdo je bohemista

Bohemista je člověk, který se na vědecké úrovni zabývá českým jazykem, jeho historií, literaturou a také kulturou. Za zakladatele novodobé bohemistiky na vědecké úrovni je považován Josef Dobrovský.

2 Vývoj jazykovědné literatury

2.1. do konce 18. století

Zájem o český jazyk lze vysledovat již ve středověku.

Klaret (Bartoloměj z Chlumce) ve 14. stol. v době Karla VI. vytvořil první veršovaný česko-latinský slovník. Klaretovo dílo mělo velký význam pro českou vzdělanost až do 16. století. Jako první se pokusil o vytvoření české vědecké terminologie a významně se tak přičinil o vznik spisovné češtiny.

Jan Hus (1371 - 1415) kázal proti jazykovým nepravostem, mnohé z nich se právě dnes používají. V díle De ortographia Bohemica (O českém pravopise) zavedl diakritický pravopis namísto spřežkového (cz = č), zavedl nabodeníčka = diakritická znaménka, označují měkkost (za Husa tečka místo háčku) a délku (čárka).

Jan Blahoslav (1523 - 1571) byl učitel a biskup jednoty bratrské. Stal se spoluzakladatelem nové spisovné češtiny.

překlad Nového zákona - v díle bylo užito v té době nejpěknější formy národního jazyka.

Gramatika česká - první česká mluvnice

Brzy po smrti Jana Blahoslava v letech 1579 - 1594 bylo v tajné tiskárně v Kralicích na Moravě vydáno 6 dílů tzv. Bible kralické, která se na dlouhou dobu stala vzorem spisovné češtiny.

Daniel Adam z Veleslavína (1546 - 1599) byl tiskař a nakladatel. Oženil se s Annou Melantrichovou, dcerou tiskaře Jiříka Melantricha z Aventýna. Po jeho smrti převzal jeho činnost a získal šlechtický titul. Adam z Veleslavína překládal a vydával díla historická, odborná, politologická, jazykovědná (např. slovník latinsko-česko-řecký nebo latinsko-česko-německý). Jednotlivé spisy upravoval a sám psal české předmluvy a budoval vynikající knižní kulturu, přispěl tím k tzv. kodifikaci neboli uzákonění češtiny.

Jan Amos Komenský (1592 - 1670) - učitel národů

Narodil se v Nivnici nebo Komni, studoval v Přerově a Strážnici, později na univerzitě v Herbornu. O 2 roky později přestoupil na teologickou fakultu v Heidelbergu. Roku 1614 se vrátil na Moravu, kde působil jako učitel v Přerově. Je pohřben v Naardenu.

Psal hlavně pedagogická, filozofická a teologická díla.

Didaktika - česky psaná, byla návrhem jednotné a obecné školské soustavy

O poezii české - snaha obrodit poezii znovuzavedením časoměrného verše

Moudrost starých Čechů - sbírka starých pořekadel a přísloví

Poklad jazyka českého - Podrobný slovník všech českých slov. Měla být vysvětlena i gramatika. Chtěl zachytit i nespisovná, nářeční a přejatá slova. Materiál sbíral celý život. Slovník se nedochoval, jelikož shořel v Lešně.

Orbis pictus (Svět v obrazech) – původně učebnice latiny, později i jiných jazyků.

2.2. v 19. století

Josef Dobrovský (1753 - 1829) - jazykovědec, historik, etnograf (národopisec), archeolog, numismatik, kritik, zakladatel stylistiky a vychovatel. Je považován za zakladatele české a slovenské jazykovědy. Zavedl analogický pravopis - analogicky se přiřazují vzory. V německy psaném díle Zevrubná mluvnice jazyka českého se vrátil k veleslavínské češtině. Učinil český jazyk předmětem teoretického studia, popsal jeho dějiny, vývoj i současný stav a stavbu vědeckými metodami osvícenského racionalismu.

Vytvořil základy spisovného jazyka českého stanovením nové, jednotné normy a prosazením její kodifikace.

Popsal dosavadní vývoj a současný stav české literatury.

Německo - český slovník - 2 díly

Zevrubná mluvnice jazyka českého - základy pro novou spisovnou normu

Základy jazyka staroslověnského - první mluvnice staroslověnštiny

Josef Jungmann (1773 - 1847) - organizátor kulturního a společenského života

Učil na gymnáziu v Litoměřicích, posléze v Praze. Má velký význam jako jazykovědec, překladatel, literární historik.

Slovesnost - učebnice literatury pro gymnázia

Historie literatury české - první česky psané literární dějiny

Slovník česko-německý

Kolem roku 1850 má čeština už dnešní podobu. Koncem 19. století. nastaly poslední výrazné změny.

Jan Gebauer (1838 - 1907)

Pedagog v Praze, potom v Pardubicích

Získal doktorát a v roce 1873 se habilitoval jako docent češtiny na pražské univerzitě.

Spolu s T. G. Masarykem a Jaroslavem Golem měl největší zásluhu na prokázání nepravosti Rukopisů královedvorského a zelenohorského, ačkoli byl zpočátku jejich zastáncem.

Historická mluvnice jazyka českého

Slovník staročeský

Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské

Krátká mluvnice česká pro 1. třídy škol středních

Poučení o padělaných rukopisích Královedvorském a Zelenohorském

2.3. ve 20. století

1911 - zřízena Kancelář Slovníku jazyka českého - Příruční slovník jazyka českého

1917 - vznik bohemistického časopisu Naše řeč

1946 - založení Ústavu pro jazyk český Československé akademie věd

vznik Slovníku spisovného jazyka českého, trojdílné akademické Mluvnice češtiny

Pražský lingvistický kroužek

- vznikl v roce 1926, šlo o vědeckou školu na nejvyšší světové úrovni
- jeho členové se podíleli na vzniku funkčních stylů a jazykové kultury
- zakladatel Vilém Mathesius
- sborník české jazykovědy Spisovná čeština a jazyková kultura
- členové Pražského lingvistického kroužku:

Vilém Mathesius

Předseda Pražského lingvistického kroužku

Svémi pracemi o české stylistice pomohl zlepšení výuky na školách.

Spolu s B. Havránkem byl redaktorem časopisu Slovo a slovesnost

Řeč a sloh

O potenciálnosti jevů jazykových (o tendenci k proměně jazyka)

Bedřich Hrozný

Rozluštitel Chetitského jazyka, zakladatel chetitologie.

Znal 12 mrtvých a 6 živých jazyků.

Peníze u Babyloňanů

Obilí ve staré Babylonii

František Trávníček

Věnoval se dialektologii a historické mluvnici

Mluvnice spisovné češtiny - dnes již zastaralé dílo

Bohuslav Havránek

Zabýval se kodifikací spisovné češtiny, jazykovou kulturou a nářečím.

Podílel se na tvorbě Příručního slovníku jazyka českého.

Stál u zrodu časopisu Slovo a slovesnost, redaktor časopisu Naše řeč

Dílem Spisovná čeština a jazyková kultura přispěl do sborníku PLK.

Monografie: Česká nářečí, Vývoj spisovného jazyka českého

Vydal 2 učební texty významně zasahující do české bohemistiky a pedagogiky:

Stručná mluvnice česká a Česká mluvnice.

Byl členem komunistické strany.

Vladimír Jedlička

Vývoj jazyka - schváleno jako vysokoškolská učebnice

Jaroslav Bauer a Miroslav Grepl

Vytvořili nové odvětví skladby - valenční syntax

(schopnost slova, zvláště slovesa, vázat na sebe větné členy s určitým významem a v určitém tvaru)

Václav Machek

Etymologický slovník jazyka českého a slovenského - velmi ceněné dílo

Miroslav Komárek

Historická mluvnice česká

Hláskosloví

Alois Jedlička a Karel Hausenblas

Průkopníci stylistiky, fungování jazyka v konkrétních komunikačních situacích

Profesoři filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Petr Sgall

Obecný lingvista, průkopník matematické lingvistiky

Vladimír Šmilauer

Předseda didaktického odboru Kruhu přátel českého jazyka.

Členové se zabývali teoretickými i praktickými problémy češtiny.

Zavedl jednotné skloňovací a časovací vzory a vymezil podstatná jména.

Byl považován za největšího znalce české syntaxe

Zabýval se především:

- syntaxí

Novočeská skladba - zakladatelské dílo naší moderní syntaxe

- naukou o tvoření slov

Učebnice větného rozboru

Novočeské tvoření slov

Úvod do toponomastiky

2.4. v současnosti

Zdeněk Hlavsa a kolektiv - Pravidla českého pravopisu - školní vydání

- úzce souvisí s akademickým vydáním, které bylo zpracováno Ústavem pro jazyk český
- obsahuje především slova, která při psaní působí největší potíže
- dále je doplněn o slova nová a pravopisně obtížnější
- obsahuje informace o psaní slov, informace tvaroslovné a výslovnostní

Havránek, Jedlička - Stručná mluvnice česká

- univerzální jazyková příručka pro žáky a učitele
- pomáhá dotvářet jazykový systém a rychle se orientovat při řešení jazykových problémů

Světla Čmejrková - Jana Hoffmannová - Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí

- publikace věnována lingvistické analýze současně mluvené češtiny

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost

Slovník spisovného jazyka českého

Příruční slovník jazyka českého

Jazykovědné časopisy

Nejvýznamnějšími jazykovědnými časopisy jsou ty, které vydává Ústav pro jazyk český Akademie věd

Slovo a slovesnost

- založen roku 1935, vychází pětkrát do roka
- věnuje se otázkám teorie a kultury jazyka

Časopis pro moderní filologii

- založen roku 1911, vychází dvakrát do roka
- zabývá se kontrastivní lingvistikou

Naše řeč

- od roku 1916, 5x do roka
- věnovaný češtině jako mateřskému jazyku
- věnuje se otázkám české gramatiky a slovní zásoby, problémům pravopisu

Acta onomastica

- založen v roce 1960, vychází 1x ročně
- je vysoce ceněný jak domácími, tak zahraničními vědci

3 Slovníkové heslo

3.1. Typy slovníků

Překladové slovníky

- uvádí ekvivalenty z jiných jazyků
- dvou i více jazyčné

Výkladové slovníky

- vysvětlují význam slova stejným jazykem, jako jsou uvedená heslová slova
- Naučné (encyklopedické)**
- všeobecné encyklopedie
  - specializované
  - výklad významů a širší poučení
- Jazykové**
- výklad významu slova - původ, výslovnost, mluvnické poučení, použití slova

Speciální slovníky

- historické
- etymologické (o původu slov)
- nářeční
- cizích slov
- frazeologické
- terminologické
- autorské
- slangové
- věcné a synonymické
- frekvenční (o častosti výskytu slov)
- ortografické a ortoepické
- retrogradní
- slovníky vlastních jmen
- obrazové

3.2. Charakteristika slovníku (vybrané dílo)

Název: slovník cizích slov (vydání 1981, 5 vydání)

Autor: Lumír Klimeš

Výkladový slovník

3.3. Rozbor slovníkového hesla

disociovat [dy-], ned. i dok. *kniž.* (co,koho) oddělovat, oddělit, štěpit, rozštěpit, *chem.* provádět, provést disociaci, tj. rozštěpení molekuly ↓ fyzikálním působením (např. teplem)

Funkční styl: odborný

Slohový postup: výkladový

Slohový útvar: slovníkové heslo

Hl. myšlenka: vysvětlení slova disociovat

Podstatné informace: obecná definice slova

Domněnky a fakta: text neobsahuje domněnky, obsahuje pouze fakta

Komunikační situace: text je určen široké veřejnosti, hlavně lidem, kteří se zabývají chemií

Kompozice: tučně vyznačený nadpis, 1 odstavec

Jazykové prostředky: spisovná čeština, termíny

4. Encyklopedické heslo

- Encyklopedie patří mezi nejdůležitější zdroje informací
- Hesla jsou řazena podle oboru nebo podle abecedy
- Jsou i různě zaměřené na určité věkové kategorie

4.1. Druhy encyklopedií

Všeobecná encyklopedie

- encyklopedie zaměřená na všechny obory

Specializovaná encyklopedie

- encyklopedie zaměřená jen na jednu oblast

Abecední encyklopedie

- encyklopedie s abecedně seřazenými hesly

Systematická encyklopedie

- systémově seřazená hesla

Velká encyklopedie

- má několik desítek svazků

Malá encyklopedie

- 10 až 12 svazků

Krátká encyklopedie

- 4 až 6 svazků

Encyklopedický slovník

- 1 až 3 svazky

4.2. Charakteristika encyklopedie (vybrané dílo)

Název: Velká obrazová všeobecná encyklopedie

Rok vydání: 1999

Autor: James Hughes

- Je to všeobecná encyklopedie, encyklopedický slovník

4.3. Rozbor encyklopedického hesla

Radioaktivní prvky

Zatímco se britští chemici hnali za inertními plyny (viz výše), ve Francii Marie Curieová a její manžel Pierre (1859-1906) hledali v uranové rudě smolinci nové radioaktivní prvky. V roce 1898 izolovali radium a polonium (nazvané po Polsku, vlasti madame Curieové). O rok později André Debierne (1874-1949) objevil další radioaktivní prvek, aktinium, a v roce 1900 Ernst Dorn (1848-1916) objevil radon - plynný produkt rozpadu radia a poslední z inertních plynů.

Funkční styl: odborný

Slohový postup: výkladový

Slohový útvar: encyklopedické heslo

Hl. myšlenka: vypráví o nalezení radioaktivních prvků

Interpretace textu: z encyklopedie

Podstatné informace: kdy, kde a kdo prvky našli

Nepodstatné informace: roky narození a úmrtí jednotlivých vědců

Domněnky a fakta: pouze fakta

Komunikační situace: určené široké veřejnosti

Kompozice: tučně vyznačený nadpis, 1 odstavec

Jazykové prostředky: spisovná čeština, termíny

5. Použitá literatura a zdroje

knižní zdroje:

HUGHES, James. *Velká obrazová všeobecná encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Václav Svojtka & Co., 1999. ISBN 80-7237-256-4

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 5. vyd. Praha: SPN, 1981.

Komunikace v českém jazyce pro střední školy - Učebnice. 1. vyd. Brno: Didaktis, 2013. ISBN 978-80-7358-228-9.

PROKOP, Vladimír. *Dějiny literatury od starověku do počátku 19. století*. 1. vyd. Karlovy Vary: BMT tiskárna s.r.o., 2016.

PROKOP, Vladimír. *Literatura 19. a počátku 20. století (od romantiků po buřiče)*. 1. vyd. Karlovy Vary: BMT tiskárna s.r.o., 2016.

elektronické zdroje:

Encyklopedie, charakteristika [online] © 2013. Dostupné z:

<http://wiki.knihovna.cz/index.php/Encyklopedie#Charakteristika>

Encyklopedie [online] © 6.6.2018. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Encyklopedie>

Typy slovníků [online] © 2009. Dostupné z: <https://www.studuju.cz/latka-978>

Typy slovníků, Přehled českého slovníkářství [online]. Dostupné z:

<http://www.materialy-do-skoly.cz/maturitni-otazky/cestina/typy-slovníku-prehled-ceskeho-slovníkarství/>

Česká jazykověda 20. století [online] © 31.5.2012. Dostupné z:

<http://ccestina.blogspot.com/2012/05/ceska-jazykoveda-20-stoleti.html>

Přehled vývoje naší jazykovědy [online] © 17.2.2008 . Dostupné z:

<http://szs-bnl.wz.cz/view.php?cisloclanku=2008020031>

Bohemistika [online] © 17.6.2018. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohemistika>

Odborná literatura o českém jazyce a jazykovědné časopisy [online] © 31.5.2012

<http://ccestina.blogspot.com/2012/05/odborna-literatura-o-ceskem-jazyce.html>